

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь «бакалавр»

на тему:

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЛЯ**

Виконала: здобувачка 3 курсу Р/32 групи
зачоної форми навчання
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічне консультування)»
Кисельова Л. В.
Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Ірина КАРПІЧ
Рецензент: кандидат педагогічних наук,
доцент Ольга МАТРОС

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ	
1.1. Поняття та види домашнього насильства.....	9
1.2. Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства.....	20
 РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ УСПІШНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
2.1. Організація соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства в Україні.....	29
2.2. Рекомендації для успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.....	39
 ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

У сучасному світі домашнє насильство є одним із найбільших соціальних проблем, яке має негативний вплив на фізичне та психічне здоров'я жертв, порушує здорові стосунки в родинях та призводить до соціальної відчуженості.

Домашнє насильство є серйозною соціальною проблемою, яка впливає на життя безлічі людей у всьому світі. Вона порушує основні права і безпеку осіб, а також має негативні наслідки для суспільства в цілому. У зв'язку з цим, соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, стає дуже важливою.

Україна, як і більшість країн світу, сьогодні переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві, одним із таких явищ є насильство.

Насильством наповнені різні сфери людського буття: політичне, економічне, духовне та сімейно-побутове. Воно має вираження у війнах, убивствах, знеціненні життя, пануванні таких явищ як антигуманність, агресія, жорстокість тощо.

Сучасна соціаль-політична ситуація в країні, проблеми біженців і збільшення випадків смертності в результаті терористичних інцидентів, сприяє поширенню негативних явищ, зокрема насильство.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав, незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах.

За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку стають свідками насильства у сім'ї або є

їхніми вимушеними учасниками, а майже 70 % жінок піддаються різним формам знущань та принижень з боку кривдника.

7 січня 2018 р. набув чинності Закон України №2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Спеціалісти з соціальної роботи є ключовими фахівцями, які можуть надавати підтримку та допомогу жертвам домашнього насильства. Вони можуть надавати емоційну та практичну підтримку, допомагати знайти притулок, надати інформацію про права жертв та процедури захисту, забезпечувати доступ до соціальних та медичних послуг та інше.

Соціальна робота щодо домашнього насильства спрямована на надання допомоги і підтримки особам, які зазнали насильства в сім'ї. Соціальні працівники, які працюють з цією проблемою, зосереджуються на наданні індивідуальної та колективної допомоги, усуненні насильства, а також на відновленні та реабілітації постраждалих осіб.

Одним із головних завдань соціальних працівників у цій сфері є забезпечення безпеки та захисту жертв домашнього насильства. Вони повинні надати практичну допомогу, таку як пошук безпечного притулку, забезпечення фінансової підтримки, отримання медичної допомоги та правової захисту. Крім того, соціальні працівники проводять індивідуальні консультації та психологічну підтримку, допомагаючи жертвам зрозуміти їх права, опанувати навички самозахисту та відновлення після травматичних подій.

Соціальна робота також включає в себе освіту та попередження домашнього насильства. Соціальні працівники працюють з громадськістю, із закладами освіти, щоб підвищити свідомість про проблему домашнього насильства, його наслідки та доступні ресурси допомоги. Це може включати

проведення тренінгів, семінарів, лекцій та інших форм освіти з метою попередження насильства в родинях.

Соціальні працівники, що працюють з особами, які зазнали домашнього насильства, виконують роль посередників між жертвами та системою правосуддя. Вони надають правову інформацію, підтримують у зверненні до правоохоронних органів, суду та інших соціальних служб. Крім того, вони допомагають жертвам розуміти їх права і можливості в ситуації домашнього насильства.

Для ефективної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, соціальні працівники повинні мати спеціалізовану підготовку та набір навичок. Вони повинні мати розуміння динаміки насильства, психологічних ефектів, з якими стикаються жертви, а також знати доступні ресурси та програми допомоги. Важливо також враховувати культурні, етнічні та гендерні аспекти, оскільки домашнє насильство може відбуватися у всіх групах населення.

Стан дослідження проблеми. Проблема домашнього насильства, є об'єктом досліджень великої кількості науковців, академіків та практиків у галузі соціальної роботи, психології, соціології та інших наук.

Означену проблему досліджували як зарубіжні науковці та і українські. Зокрема, серед зарубіжних вчених, праці яких розкривати досліджувану проблему можна відзначити таких: Л. Воклер (американська психологиня, яка внесла великий вклад у вивчення циклу насильства та розробку теорії травматичного синдрому жертви); Е. Старк (американський соціолог, який досліджував питання про кероване контролююче насильство та його вплив на жінок); Д. Льюїс Херман (психіатр та психолог, досліджував проблеми про травму та відновлення після насильства); Н. Кристоф (журналіст та автор, який зосереджується на питаннях прав людини та гендерної рівності. Він широко публікується в газеті The New York Times, включаючи статті про домашнє насильство); Л. Шелтон (автор і дослідник, який спеціалізується на

соціальной роботі та домашньому насильству. Він проводить дослідження про ефективність програм інтервенції в сім'ї, що зазнали насильства).

Проблему домашнього насильства присвячують свої наукові доробки і українці вчені, зокрема: О. Антонова (соціологиня, яка спеціалізується на дослідженні гендерних аспектів насильства, включаючи домашнє насильство. Вона проводить дослідження з розуміння динаміки насильства та розвитку програм допомоги для жертв); І. Суло: (психологиня, що вивчає психологічні аспекти домашнього насильства та вплив насильства на жертв. Вона досліджує методи психологічної підтримки та терапії для жертв домашнього насильства); Л. Кошкіна (соціальна працівниця, яка активно працює з жертвами домашнього насильства. Вона вивчає ефективні практики соціальной роботи та розробляє програми підтримки для жертв); І. Черниш (експертка з гендерних питань, яка зосереджується на проблемі домашнього насильства. Вона проводить дослідження щодо соціальних та культурних чинників, що сприяють насильству, і розробляє рекомендації для покращення практик допомоги жертвам).

Однак, незважаючи на значну кількість проведених досліджень з означеної теми, проблема домашнього насильства залишається важливою та актуальною, зокрема вивчення проблеми ефективної соціальной роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Таким чином, актуальні та важливість вирішення і дослідження означеної проблеми і зумовив вибір теми нашого дослідження: **«Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насилля».**

Мета – розкрити теоретичні аспекти проблеми та здійснити дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей ефективної соціальной роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Об'єкт – особи, які зазнали домашнього насильства

Предмет – діяльність соціального працівника з особами, які зазнали домашнього насильства.

Визначено такі **завдання** дослідження:

1. Висвітлити основні поняття дослідження.
2. Розкрити зміст соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.
3. Проаналізувати особливості організації соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства в Україні
4. Здійснити експериментальну роботу з визначення успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

У нашому дослідженні ми використовували комплекс взаємопов'язаних **методів**: *теоретичні*: аналіз джерел з проблем насильства, вивчення та узагальнення досвіду вчених; *емпіричні*: анкетування, опитування; *статистичні*: обробка отриманих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Черкаський Кризовий центр «Мережка» Черкаської міської ради.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- Висвітлено основні поняття дослідження.
- Розкрито зміст соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.
- Проаналізовано особливості організації соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства в Україні
- Здійснено експериментальну роботу з визначення успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані як навчально-методичне забезпечення при викладанні окремих освітніх компонент у ЗВО, зокрема навчальних дисциплін «Основи соціалізації особистості», «Теорія соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціальна робота з жінками» та ін.; у процесі підготовки соціальних працівників, у практиці роботи працівників соціальної сфери, закладів та центрів з надання допомоги особам, які зазнали домашнього насильства.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки нашого дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (11 жовтня 2022 р., м. Умань); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки працівників соціальної сфери» (21 квітня 2023 р., м. Умань); II Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (2 березня 2023 р.); Регіональній науково-практичній конференції «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників з молоддю».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділі, висновків, списку використаних джерел (40), 1-го додатку. Загальний обсяг тексту бакалаврської роботи складає 55 сторінки, із них 49 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ

1.1. Поняття та види домашнього насильства

Насильство в сім'ї є серйозним порушенням прав людини, які держава має відстоювати і захищати. Серед них – право на життя і фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведіння; право на свободу від дискримінації за ознакою статі; право на здоровий та безпечний розвиток та інші [12]

До недавнього часу в міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документах термін «сімейне насильство» замінено на інше поняття як «домашнє насильство», яке має більш широке розуміння. Відповідно до Конвенції Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульської конвенції), це всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, які відбуваються в колі сім'ї, або в побуті, або між колишнім, або нинішнім подружжям, або партнерами, незалежно від того, проживає чи не проживає особа, котра їх учиняє, у тому самому місці, що й жертва [17].

Домашнє насильство – на сьогодні є одна з найбільш розповсюджених форм порушень прав людини у сучасному суспільстві. Особливим його аспектом є насильство щодо жінок в Україні. Низька інформаційна обізнаність щодо прав людини серед жінок, поширення гендерних стереотипів та замовчування проблеми в соціумі стають провокаторами такої ситуації [12].

Україна ратифікувала цілу низку міжнародних угод, узявши тим самим на себе зобов'язання щодо захисту людей від насильства, в тому числі сімейного [1].

Домашнє насильство в широкому сенсі можна визначити як навмисні насильницькі або контролюючі дії людини, яка перебуває або перебувала в родинних/інтимних стосунках з жертвою (жертвами), і яка може проживати або не проживати з жертвою спільно [25; 31].

Домашнє насильство може містити в собі, але не обмежуватися наступними проявами:

- нанесення або погроза нанесення тілесних ушкоджень;
- вчинки проти статевої свободи та недоторканості неповнолітніх членів сім'ї або проти волі повнолітніх членів сім'ї;
- психологічна жорстокість (погрози, залякування, панування, приниження, переслідування та ін.);
- створення економічної залежності та ізолювання членів сім'ї від соціуму [31].

Всі перераховані вище види поведінки можуть існувати в будь-якому поєднанні та виявлятися епізодично або постійно, протягом періоду до декількох десятиліть.

Взагалі, насильницькі стосунки можуть бути зафіксовані в наступних сімейних стосунках:

1. Подружжя. В абсолютній більшості випадків насильство в шлюбних стосунках чинить чоловік, хоча існують і протилежні випадки, які майже не фіксуються в офіційній статистиці через традиційні уявлення про розподіл сімейних ролей та небажання чоловіків «виглядати смішно»;

2. Батьки – неповнолітні діти. Різні форми насильства щодо дітей можуть чинити як батько (вітчим), так і мати (мачуха). У випадках, коли мати сама є жертвою знущань з боку чоловіка, вона може стати «передаючою ланкою» насильства, несвідомо прагнучи компенсувати своє принижене становище жертви утиском ще слабших – дітей;

3. Дорослі діти – батьки. Насильство можуть чинити як дорослі діти проти батьків, так і навпаки (але перша ситуація є більш розповсюдженою). Досить типовою є ситуація, коли дорослі діти, які виростили в атмосфері

насильства, будують свої стосунки з батьками на звичних засадах жорстокості, «повертаючи» дитячу образу. Насильницьке ставлення до батьків може виникнути також і в сім'ях, де діти виростили в атмосфері вседозволеності;

4. Насильницькі стосунки між дітьми в одній сім'ї, що, як правило, виникають на тлі насильницьких стосунків між дорослими членами родини. Старші діти можуть вчинювати насильство над молодшими, брати над сестрами; діти можуть об'єднуватись для насильства над одним із дітей; можливе насильство між неповнорідними братами й сестрами тощо;

5. Насильство між іншими членами сім'ї. Це насильницькі стосунки між тещею/ тестем і зятем, свекром/свекрухою і невісткою, онуками і дідусем та бабусею тощо; 6. Насильство проти хворих, немічних членів сім'ї, членів сім'ї – інвалідів. На сьогоднішній день ключовим є визнання того, що насильство в сім'ї абсолютно неприпустимим, а також винайдення шляхів його подолання (принаймні мінімізації), створення системи ефективної підтримки осіб, постраждалих від насильства в сім'ї

Протидія домашньому насильству та стандарти допомоги його жертвам врегульовані значною кількістю міжнародних документів ООН та Ради Європи, які є підґрунтям для вироблення національних стандартів надання соціальних послуг особам, постраждалим від насильства в сім'ї, зокрема:

1. міжнародно-правові договори з прав людини;
2. загальні коментарі, рекомендації, зауваження загального порядку Комітетів ООН з питань прав людини (передусім, Комітету ООН з прав людини, Комітету з ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітету ООН проти катувань, Комітету ООН з прав дитини) стосовно належного розуміння державами-учасницями тих чи інших положень відповідних міжнародно-правових договорів, що виступають їх «компетентним» («авторитетним») тлумаченням та мають бути враховані при застосуванні цих догорів на національному рівні;

3. доповіді спеціальних доповідачів, зокрема Спеціального доповідача ООН з питань насильства щодо жінок, яким серед іншого був розроблений Модельний закон ООН про домашнє насильство; Спеціального доповідача з катувань та інші жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, Спеціального доповідача з аспектів прав людини жертв торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми;

4. декларації, плани дій, платформи, резолюції та рекомендації Генеральної Асамблеї ООН та Комітету Міністрів Ради Європи, які мають рекомендаційний характер, виражають спільну позицію держав-членів ООН та Ради Європи та скеровують їх політику в єдиному напрямі впровадження на національному рівні спільних принципів протидії домашньому насильству та надання підтримки його жертвам;

5. практика міжнародних судових органів у справах, пов'язаних з домашнім насильством, а саме: рішення Комітетів ООН з питань прав людини (передусім, Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок) за результатами розгляду індивідуальних скарг осіб, які вважають, що вони стали жертвами домашнього насильства; рішення Європейського Суду з прав людини у справах, пов'язаних з домашнім насильством та жорстоким поведженням з дітьми [1].

Загальні положення щодо рівності прав жінок та чоловік, права кожного на життя, свободу та тілесну недоторканість, заборони тортур, або жорстокого, нелюдського, чи такого, що принижує його гідність, поведження і покарання; безпідставного втручання в особисте і сімейне життя, посягання на недоторканність його житла, дискримінації за будь-якою ознакою, отримали міжнародне визнання та закріплення в базових документах ООН з прав людини: Загальній декларації прав людини (1948 р.); Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) та факультативних протоколах до неї; Конвенції ООН про

права інвалідів (2006 р.). Зазначені міжнародно-правові акти визнані Україною та мають обов'язкову юридичну силу [12; 40].

7 квітня 2011 р. Комітет Міністрів Ради Європи затвердив фінальний текст нової Конвенції про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Ця Конвенція стала першим міжнародно-правовим договором, який повністю присвячений проблемі протидії насильству в сім'ї та насильству щодо жінок. Конвенція ще не набула юридичної сили та перебуває на стадії збору ратифікаційних грамот від держав-членів Ради Європи, держав, які не є членами Ради Європи і брали участь у розробці цієї Конвенції, а також держав Європейського Союзу (ст. 75 Конвенції) [17].

З 2018 року в Україні почав діяти Закон № 2229-VIII від 07.12.2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству [31].

Згідно цього Закону домашнє насильство розуміється як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [31].

Сім'я – це одна з найважливіших форм організації життя людей, яка має фундаментальне значення як для індивіда, особистості, так і для суспільства [28].

Жертвами насильства в сім'ї може стати будь-хто: жінка, яку постійно б'є її чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся,

що її ненавидять власні діти тощо [30].

У згаданому вище законі зазначено типи насильства в сім'ї, а саме:

- між подружжям (чоловік - жінка, у більшості випадків насильство здійснює чоловік, але зустрічаються протилежні випадки);

- між батьками і неповнолітніми дітьми (насильство можуть здійснювати як батько, так і мати);

- між дорослими дітьми та батьками (насильство можуть чинити як дорослі діти стосовно батьків, так і навпаки, хоча перший випадок є більш розповсюдженим). Досить типовою є ситуація, коли діти, які виростили в атмосфері насильства, встановлюють свої стосунки з батьками на тих же засадах насильства. Насильницьке ставлення до батьків може виникнути і в сім'ях, де діти виростили в атмосфері уседозволеності;

- між дітьми в одній родині (така поведінка, як правило, виникає на фоні насильницьких стосунків між дорослими членами родини і можуть мати різноманітний характер - старші діти можуть скоювати насильство над молодшими, брати над сестрами, діти можуть об'єднуватися для насильства над кимось одним із дітей);

- насильство між іншими членами сім'ї: між тещею або тестем і зятем, свекром або свекрухою і невісткою, онуками та дідусем або бабусею тощо [31].

Під економічним насильством розуміється така форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [31].

Також в цьому законі зазначається, що психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у

репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [31].

Психологічне насильство важко визначити. Якщо всі інші форми насильства легко діагностуються, бо мають чіткі фізіологічні наслідки, то явні ознаки психологічного впливу рідко видні, а наслідки можуть бути надзвичайно важкими. Широта форм психологічного насильства значно утрудняє їх згрупування. З іншого боку, психологічне насильство частенько виступає саме собою, а загалом разом з іншими видами насильства [31].

До цього виду насильства відносяться також постійна брехня, обман дитини (у результаті чого він втрачає довіру до дорослого), а також ставляться до дитинячої особистості вимоги, що не відповідають його віковим можливостям та особливостям [31].

Ознаками психологічного насильства можуть проявлятися як: замкнутість особи; демонстрація повної відсутності страху; невірноваженість поведінки; агресивна поведінка, схильність до нищення й насильства; уповільнене мовлення, слабка мотивація до навчання; надто висока зрілість та відповідальність у порівнянні зі звичайними для цього віку дітьми; уникання однолітків, бажання гратися лише з маленькими дітьми; занижена самооцінка; тривожність; намагання справити враження на людину, що живе в злиднях; демонстрація страху перед появою одного з члена сім'ї; страх фізичного контакту, страх повертатися додому; депресія, схильність до суїциду; зловживання алкоголю або наркотиків; психосоматичні хвороби, наприклад, біль в животі (неврастенія); нав'язливі страхи (фобії); насильство по відношенню до тварин, та взагалі до більш слабших істот; почуття провини за отримання фізичних ушкоджень тощо [20; 31].

Що стосується сексуального насильства, то в документі зазначається, що це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або

стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Сексуальне насильство також включає у собі такі дії, як шантаж, зґвалтування, примус до статевим стосунків у непридатній формі, примус до статевим стосунків у присутності інших людей, завданню білю і шкоди здоров'ю жертви у вигляді дій сексуального характеру [19; 31].

Причина полягає в гендерних стереотипах: в Україні, як і у багатьох інших країн світу, шлюб найчастіше розцінюють, як наділення чоловіків безумовним правом на сексуальні стосунки з дружиною і застосування сили при її небажанні розпочинати сексуальний контакт [23; 3 1].

На думку вчених, які займаються дослідженням означеної проблеми. Вважають, що насильство у сім'ї, зазвичай, піддаються жінки, які мають порівняно невеличкий термін шлюбних відносин. Це жінки, які усвідомлюють свої права на тіло, що пов'язані з сексуальною просвітою. Жінкам, які є представницями більш зрілого віку, зазвичай, проблема сексуального насильства у шлюбі може взагалі здаватися неіснуючою [9; 20].

Серед різновидів сексуального насильства виділяють – сексуальне насильство щодо дітей, тобто залучення дитину поруч із його(її) згодою чи ні, таких дій сексуального характеру з дорослими для одержання останніми сексуальної задоволеності чи вигоди. Сексуальне насильство завжди завдає шкоди фізичному, психічному та психосексуальному здоров'ю дитини [9; 31].

Жертвами такого виду насильства можуть ставати, як дівчатка так і хлопчики. Життя дітей, які піддаються сексуальному насильству, відбувається на умовах соціальної ізоляції. Сексуальне насильство, зазвичай, приховується між дитиною, і дорослим. Ситуації, коли дитина повідомляє мамі (чи іншому членові сім'ї) про таке насильство, зазвичай дорослий «не чує» дитини, що є відбитком спільних сімейних дисфункціями. Відсутність

підтримки матері (батька) сприяє тривалості сексуального насильства [20; 23; 31].

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [31].

Фізичне насильство може мати гендерну спрямованість. Насильство сприймається, як прояв чоловічої домінантності і агресивності, своєрідним вітанням у культурі. Багатьма чоловіками та жінками фізичне насильство сприймається, як атрибут «нормального» життя. Фізичне насильство, щодо жінки відбувається у стійких подружніх парах, які мають дітей [31].

Жінки, які піддаються фізичному насильству в сім'ї, мають надмірне терпіння і готовність до багаторазовому прощенню кривдника. Це терпіння пов'язані з почуттям страху економічних ускладнень, небажанням залишати дітей без батька, жалістю до чоловіка, побоюванням засудження оточуючими, суспільства [7; 31].

Фізичне насильство завдає негативних наслідків не лише тілесному, а й психологічному плані. Але психологічні наслідки фізичного насильства виявити набагато складніше. Вирізняють «синдром свого»: наслідком хронічного побиття є хвороблива боязкість, полохливість, дратівливість, грубість. Ці форми реагування є тотальними, таким чином людина поводить себе завжди, він поширює свій страх чи протест проти всіх, навіть і безневинних людей [7; 31].

Такий вид насильства може проявлятися протягом кількох поколінь. Особу, яку піддавали жорстокому поводженню, психологія насильства стає частиною власного «Я». Він починає виявляти стосовно оточуючим ту ж саму жорстокість, якої був підданий сам [19].

За низкою досліджень, батьки, які застосовують фізичні методи

покарання стосовно своїх дітей, часто походять із неблагополучних родин й у дитинстві страждали від жорстокості своїх батьків.

Домашнє насильство може мати серйозні наслідки для жертв, такі як травми, пошкодження здоров'я, статево переносимі інфекції, ризик суїциду та інші. Тому важливо надавати жертвам домашнього насильства належну підтримку та захист, а також робити все можливе, щоб запобігти цьому явищу [19].

Домашнє насильство може відбуватися у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня.

Особи, які чинять насильство, мають на меті одержання влади та контроль над їхніми близькими членами сім'ї. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посиленням контролю [19].

Можна виділити наступні причини, які призводять до домашнього насильства:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно - відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);
 - психологічні (стереотипи поведінки);
 - педагогічні (відсутність культури поведінки - правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї - як до власності; недостатня правова свідомість);

- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);

- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);

- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо) [25; 31].

Вчені, що займаються проблемою насильства в сім'ї виділяють такі його особливості:

- це процес, що складається з циклів насильства, які тримаються на продовженні стосунків потерпілої та кривдник, тобто це не є одноразова дія;

- якщо один раз насильство в сім'ї з'явилося, то воно обов'язково повториться ще;

- насильство завжди відбувається протягом тривалого проміжку часу і має тенденцію до зростання;

- найчастіше насильство в сім'ї замовчується й приховується обома сторонами від оточення [19].

Домашнє насильство може виникати у будь-яких сімейних відносинах, незалежно від статі, віку, етнічної приналежності, соціального статусу та інших характеристик. Воно може стати результатом низки факторів, таких як психічна хвороба, алкогольна або наркотична залежність, незадовільність у сімейних відносинах, фінансові труднощі, статеві дискримінація тощо [19].

Жертви домашнього насильства зазвичай мають відчуття страху, безпорадності та відчуженості. Вони можуть бути не в змозі самотійно вийти зі своєї ситуації та потребувати підтримки та допомоги. Проте, часто жертви занадто соромяться свого становища або бояться поділитися ним з іншими людьми [19].

Отже, можна виділити наступні ознаки домашнього насильства:

особами, що страждають від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї; діяння насильника повинне бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства); діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина держави; провина насильника повинна виявлятися у формі вини, а не необережності.

1. 2. Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства

Домашнє насильство є серйозною проблемою у багатьох країнах світу, і вона стосується безлічі сімей. Це може включати фізичне насильство, сексуальне насильство, емоційне насильство та інші форми насильства, які можуть бути спрямовані на різні категорії осіб, включаючи жінок, дітей та літніх людей [1].

Соціальні працівники є ключовими фігурами у боротьбі з домашнім насильством та захисті осіб, які зазнали його. Вони працюють з клієнтами, щоб забезпечити їм захист та допомогти їм відновитися після травми. Соціальні працівники також допомагають клієнтам знайти ресурси та підтримку, яка їм потрібна для того, щоб відновитися та змінити своє життя [21].

Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, включає в себе наступні дії:

1. Оцінка потреб клієнта та надання безпеки. Соціальні працівники повинні спочатку оцінити потреби та ризики клієнта, щоб забезпечити їм безпеку. Це може включати допомогу з оформленням захисного наказу або інших форм захисту.

2. Планування та реалізація інтервенцій. Соціальні працівники повинні розробляти та виконувати інтервенції, щоб допомогти клієнтам відновитися після травми та знайти ресурси для зміни своєї ситуації.

3. Консультування та навчання. Соціальні працівники повинні надавати клієнтам поради та підтримку, щоб допомогти їм змінити своє ставлення до

насильства та розвинути навички, необхідні для збереження безпеки.

4. Пошук ресурсів та підтримки. Соціальні працівники повинні допомагати клієнтам знайти ресурси та підтримку, яка їм потрібна для того, щоб відновитися та змінити своє життя. Це може включати допомогу з пошуком житла, лікуванням, юридичними порадами та іншими видами підтримки.

5. Сприяння соціальній зміні. Соціальні працівники також можуть працювати з іншими фахівцями та організаціями, щоб сприяти соціальній зміні та боротьбі з домашнім насильством [21].

Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, може бути важкою та складною, оскільки клієнти можуть переживати значний емоційний дискомфорт та травму. Проте, соціальні працівники зазвичай мають підготовку та навички, необхідні для того, щоб надати ефективну підтримку та допомогу клієнтам у складній ситуації [23].

Загалом, соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, є важливим елементом боротьби з цією проблемою. Соціальні працівники грають ключову роль у захисті та підтримці клієнтів, допомагаючи їм знайти ресурси та підтримку, яка необхідна для відновлення після травми та зміни своєї ситуації [23].

Одним із ключових аспектів соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, є визнання та розуміння того, що це є складним та тривалим процесом, який потребує індивідуального підходу та врахування особливостей кожного клієнта. Крім того, соціальні працівники повинні бути чутливими до індивідуальних та інших особливостей клієнтів, оскільки це може впливати на їхню реакцію на надану допомогу та підтримку [40].

При взаємодії з клієнтами, соціальні працівники повинні мати на увазі безпеку та добробут клієнтів. Це може включати вживання заходів щодо безпеки, таких як забезпечення конфіденційності та анонімності, організація безпечного проживання та інші заходи, що забезпечують безпеку та добробут клієнта [25].

У процесі соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, також можуть використовуватися різноманітні методи та техніки, які допоможуть клієнту відновитися після травми та змінити своє життя. Це можуть бути техніки розслаблення, терапії мистецтвом, групові та індивідуальні сесії, співпраця з іншими спеціалістами та інші методи, які підходять для кожного клієнта окремо [25].

Важливо зазначити, що соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, є частиною ширшого зусилля з боротьби з цією проблемою. Для ефективної боротьби з домашнім насильством необхідно посилити зусилля не лише у сфері соціальної роботи, а й у правовій та медичній галузях. Наприклад, важливим аспектом є розробка та виконання законів та політики держави, які забезпечують захист жертв домашнього насильства та покладають відповідальність на насильників.

Також важливим є попередження домашнього насильства через освіту та інформування громадськості про підозрілі ситуації та ознаки насильства. Для цього можуть використовуватися кампанії, місцеві акції та програми профілактики, які мають на меті збільшення уваги до проблеми домашнього насильства [25].

Усі ці заходи мають на меті забезпечення безпеки та добробуту осіб, які зазнали домашнього насильства, та їхнього повернення до нормального життя.

Одним з ключових завдань соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, є встановлення контакту з потенційними жертвами та надання їм необхідної підтримки та порад. Для досягнення цієї мети соціальні працівники використовують різні підходи, такі як [25]:

- Підтримка та консультивання осіб, які зазнали домашнього насильства. Соціальні працівники надають таким особам можливість висловити свої страхи та почуття, діляться з ними інформацією про їх права та можливості, допомагають розробити план безпеки та надають підтримку в період після того, як особи домашнього насильства залишають сім'ю.

- Координація зусиль різних служб та фахівців. Соціальні працівники співпрацюють з правоохоронними органами, медичними працівниками, психологами та іншими фахівцями для забезпечення повного захисту осіб, які зазнали домашнього насильства.

- Розвиток програм та послуг для осіб, які зазнали домашнього насильства. Соціальні працівники розробляють та впроваджують різні програми та послуги, які допомагають жертвам домашнього насильства повернутися до нормального життя. Наприклад, це можуть бути програми підтримки, послуги кризової допомоги, тимчасове проживання в безпечному середовищі, правова допомога, програми психотерапії та реабілітації.

- Профілактика домашнього насильства. Соціальні працівники проводять різні заходи для профілактики домашнього насильства, зокрема, розробляють та впроваджують освітні програми та каманії, які знайомлять населення про проблему насильства в родинах та надають інформацію про доступні ресурси та послуги для осіб, які зазнали домашнього насильства [25].

Крім того, соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, включає в себе і роботу з особами, які вчиняли насильницькі дії. Соціальні працівники намагаються зрозуміти причини насильства та допомогти їм змінити свої поведінкові звички та перестати знущатися над членами родини [26].

Соціальні працівники також відіграють важливу роль у підтримці дітей, які є свідками насильства в родині. Вони допомагають дітям зрозуміти та пережити свої почуття, надають підтримку та допомогу в організації навчання та інших потреб дітей [28].

У багатьох країнах існують законодавчі акти, що забороняють домашнє насильство та передбачають відповідальність за його вчинення. Соціальні працівники також можуть допомогти жертвам насильства у зверненні до правоохоронних органів та отриманні правової допомоги [14; 15].

Важливо зазначити, що соціальна робота з особами, які зазнали

домашнього насильства, потребує від соціальних працівників високого рівня професійної компетентності та емоційної стійкості. Робота з жертвами насильства може бути дуже складною та вимагати від працівників соціальної сфери високої емпатії та розуміння проблем, з якими стикаються жертви.

Однією з ключових задач соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, є забезпечення безпеки. Соціальні працівники можуть допомогти особам, які зазнали насильства у плануванні безпечного виходу з такої сім'ї, надаючи інформацію про притулки для осіб, які зазнали насильства, правову допомогу, фінансову та медичну допомогу та інші ресурси [16].

Крім того, соціальні працівники можуть працювати зі сім'ями жертв насильства, щоб зменшити ризик повторного насильства. Це може включати роботу з дітьми, щоб допомогти їм зрозуміти та пережити свої почуття, підтримку у роз'язанні сімейних конфліктів та надання рекомендацій щодо психотерапевтичної допомоги для всієї сім'ї.

Для соціальних працівників, які працюють з особами, які зазнали насильства, дуже важливо мати знання про техніки кризової підтримки та психотерапевтичної допомоги. Ці знання можуть допомогти соціальним працівникам підтримувати жертв насильства та допомогти їм знайти спосіб повноцінно прожити своє життя після насильства [16].

У багатьох країнах соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, є важливою складовою системи соціальної підтримки та захисту прав людини. Забезпечення безпеки особам, які зазнали домашнього насильства, психологічної та практичної підтримки та допомоги у побудові нового життя є головними завданнями соціальних працівників, які працюють з цією категорією людей [1].

Також соціальні працівники можуть допомогти жертвам насильства отримати доступ до соціальних послуг та програм, які можуть забезпечити їм фінансову, медичну та іншу допомогу. Це може включати надання інформації про права та соціальні послуги, допомогу у заповненні документів

та зверненні за допомогою, а також сприяння у взаємодії з іншими соціальними службами та організаціями [15].

Соціальні працівники можуть також залучатися до розробки та впровадження стратегій та програм з попередження домашнього насильства. Це може включати навчання сімейних вмінь та програми з розвитку соціальних навичок, а також інші проєкти, які сприяють зміні культури насильства та підвищенню свідомості про наслідки домашнього насильства [40].

Нарешті, соціальні працівники можуть допомогти особам, які зазнали домашнього насильства у забезпеченні доступу до правосуддя. Вони можуть надавати жертвам інформацію про їхні права та процеси правової допомоги, а також допомагати у зверненні до правоохоронних органів та суддів. Соціальні працівники можуть також допомагати жертвам насильства у збиранні доказів та підготовці до судових засідань [19].

Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, є важливою складовою роботи соціальних служб і спрямована на підтримку жертв насильства та їхнього відновлення після травматичного досвіду [21].

Соціальні працівники можуть працювати з жертвами домашнього насильства на різних етапах процесу: від попередження насильства до відновлення після того, як насильство сталося. Наприклад, вони можуть працювати зі сім'ями, щоб попередити насильство, надавати кризову допомогу жертвам насильства, допомагати знайти безпечне місце для проживання та надавати підтримку у вирішенні правових питань.

Крім того, соціальні працівники можуть працювати зі спільнотами, щоб підвищити свідомість про проблему домашнього насильства та змінити культуру, яка допоможе попередити насильство в майбутньому [21].

У процесі роботи з жертвами домашнього насильства соціальні працівники керуються принципом захисту прав та інтересів жертв насильства, забезпечення безпеки та конфіденційності, а також зважають на їхні індивідуальні потреби [21].

У процесі соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства важливо також звернути увагу на відновлення психологічного здоров'я жертв. Соціальні працівники можуть надавати психологічну підтримку, направляти на курси психотерапії, а також розробляти програми психологічної реабілітації [25].

Крім того, соціальні працівники можуть виконувати роль посередників між жертвою та насильником у випадках, коли насильник виражає бажання змінити свою поведінку та отримати психологічну допомогу.

Соціальна робота із запобігання домашнього насильства є одним із напрямів загальнодержавної соціальної профілактики.

Варто зазначити, що соціальна профілактика будь-яких видів здійснюється на рівні всього суспільства, окремого регіону, макросередовища, окремої соціальної групи, закладу, організації, мікросередовища, окремого індивіда.

У всіх напрямках соціальної профілактики виділяють кілька її рівнів (первинну, вторинну, третинну). Основними методами соціальної профілактики є медико-соціальні, організаційно-адміністративні, педагогічні, політичні, правові.

Можна назвати три рівні соціальної профілактики домашнього насильства, також розрізняють певні напрями цієї діяльності, оскільки профілактичні заходи мають свою специфіку залежно від конкретної цільової групи [28].

До них можуть належати люди всіх вікових груп, але основними з них є діти, підлітки, жінки, люди похилого віку.

До основних технологій соціальної роботи з людьми, що зазнали домашнього насильства, належать соціальна діагностика, соціальна терапія, соціальна реабілітація, соціальна корекція, соціальна профілактика [28].

Найбільш актуальним напрямом соціальної профілактики домашнього насильства є соціально-педагогічна діяльність із запобігання насильницьким діям щодо дітей, яка передбачає подолання чинників ризику виникнення

насильства в сімейному середовищі, надання допомоги дитині, постраждалій від насильства, роботу з агресором з метою недопущення повторних випадків насильства [28].

Первинний рівень профілактики насильства щодо дітей включає заходи з формування в суспільстві ненасильницького світогляду, культури толерантності й чуйності (у тому числі гендерної); неприйняття насильницької моделі виховання дітей і насильницьких стосунків між людьми загалом.

Вторинна профілактика насильства щодо дітей – це сукупність заходів, спрямована на раннє виявлення ситуацій підвищеного ризику виникнення насильства щодо дітей; виявлення, усунення та подолання чинників, які сприяють скоєнню насильства щодо дитини конкретними особами [29].

Третинний рівень профілактики насильства щодо дітей – це заходи, що супроводжуються втручанням у ситуації, коли насильство щодо дитини вже здійснено, робота з недопущення рецидиву та реабілітація дитини, яка зазнала насильства, корекція поведінки агресора» [29].

В Україні соціальна робота із запобігання насильству в сім'ї здійснюється в закладах освіти відповідно до низки нормативно-правових актів, серед яких – Конвенція ООН про права дитини; Сімейний кодекс України; Закони України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги» тощо [15].

Для ефективної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, до цієї роботи, крім соціальних працівників, потрібно задіювати й інших професіоналів. Наприклад, поліцію, яка забезпечувала б безпеку осіб, які зазнали насильства та встановлювала б контакт з насильником. Медичні працівники, які б надавали першу медичну допомогу та забезпечували медичну документацію про тілесні ушкодження, що заподіяні

жертві насильства. Юристи, які б надавали юридичну підтримку та консультації щодо захисту прав жертв [25].

Отже, соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, має на меті забезпечення безпеки та підтримки осіб, які зазнали домашнього насильства, попередження насильства та сприяння доступу до соціальних послуг, правосуддя та інших ресурсів. Це складна та відповідальна робота, яка потребує високої кваліфікації, емпатії та розуміння важливості проблеми тощо. Важливо пам'ятати, що допомога жертвам насильства має бути індивідуальною та орієнтованою на їхні потреби та вимоги.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ УСПІШНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Організація соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства в Україні

Робота соціальних працівників з особами, які зазнали домашнього насильства вимагає від них багато навичок та знань, а також може бути надзвичайно важкою та емоційно виснажливою. Однак, з правильним навчанням, підтримкою та ресурсами соціальні працівники можуть стати ключовими фігурами у боротьбі з домашнім насильством та надати таким особам необхідну допомогу та підтримку.

Соціальним працівникам щодо проблем домашнього насильства потрібно вирішити такі завдання: сприяти попередженню виявів домашнього насильства; надавати підтримку особам, які зазнали домашнього насильства; здійснювати діяльність, яка спрямована на змінену поведінку кривдника.

Зміст соціальної роботи, яка спрямована на вирішення проблем домашнього насильства, можна розглядати як сукупність таких складових: профілактика домашнього насильства; робота із сім'ями та/або окремими категоріями осіб, де сукупність макро- та мікрофакторів створює або може створити підвищений ризик жорстокої поведінки; надання підтримки та допомоги особам, які зазнали домашнього насильства; проведення корекційної роботи з жертвами [21].

Практичний досвід соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства, передбачає комплексний підхід щодо допомоги таким особам та їхнім родинам [21]. Такий підхід включає в себе такі етапи:

1. Оцінка ситуації та потреб осіб, які зазнали домашнього насильства. Спочатку соціальний працівник повинен оцінити ситуацію, у якій опинилась особа домашнього насильства. Для цього необхідно взяти історію від жертви,

дізнатись про місце її перебування, умови житла та інші фактори, що можуть впливати на безпеку та добробут жертви. Соціальний працівник повинен з'ясувати потреби та бажання жертви щодо допомоги.

2. Розробка індивідуального плану допомоги. На основі оцінки ситуації та потреб особи домашнього насильства, соціальний працівник повинен розробити індивідуальний план допомоги, який відповідає конкретним потребам та бажанням цієї особи. Цей план може включати в себе різноманітні послуги, такі як безпечний притулок, медична допомога, психологічна підтримка, юридична допомога тощо.

3. Надання безпосередньої допомоги. Соціальний працівник повинен надавати безпосередню допомогу особі, яка зазнала домашнього насильства, таку як переселення до безпечного притулку, надання необхідної медичної допомоги, надання психологічної підтримки та інші послуги, зазначені у плані допомоги.

4. Робота з родичами особи, яка зазнала домашнього насильства. Соціальний працівник повинен працювати з родичами жертви, які можуть бути підтримкою для жертви, але можуть також бути причиною насильства. Важливо допомогти родичам зрозуміти шкоду, яку завдає насильство, та сприяти створенню позитивного середовища, що сприятиме здоровому життю та підтримці жертви.

5. Координація роботи з іншими організаціями. Соціальний працівник повинен координувати свою роботу з іншими організаціями, які надають послуги особам, які зазнали домашнього насильства, такими як правоохоронні органи, медичні заклади, організації, що займаються психологічною допомогою та іншими. Це допоможе забезпечити комплексний та ефективний підхід для допомоги таким особам.

6. Підтримка зазначених осіб на всіх етапах відновлення. Соціальний працівник повинен підтримувати такі особи на всіх етапах відновлення, починаючи з першої зустрічі та до повного відновлення. Важливо

допомагати жертві зрозуміти, що насильство є не її вина, та сприяти побудові нового життя без насильства [23].

Усі ці етапи мають на меті забезпечити жертві домашнього насильства всебічну та комплексну допомогу на шляху до повного відновлення та забезпечення безпеки. Оскільки кожна ситуація є унікальною, підхід до допомоги жертвам домашнього насильства має бути індивідуальним та гнучким, з орієнтацією на потреби та бажання жертви [25].

На практиці, соціальні працівники, які працюють з жертвами домашнього насильства, повинні мати на увазі такі аспекти:

- потрібно визнати, що жертва має право на відповідну інформацію та допомогу. Соціальний працівник повинен пояснити особі, яка зазнала домашнього насильства всі можливі варіанти її дій та допомогти їй зробити свій вибір.

- не вимагати від жертви детального опису насильства, яке їй доводилось пережити. Допомогти жертві зрозуміти, що вона не несе вину у своєму становищі та знайти способи допомогти їй відновитись.

- дати такій особі можливість розповісти свою історію та вислухати її уважно. При цьому, соціальний працівник повинен мати на увазі, що жертва може бути переляканою та нерішучою, тому необхідно дати їй достатньо часу та підтримки.

- сприяти забезпеченню безпеки особі, яка зазнала домашнього насильства та запобіганню його в майбутньому. Допомогти жертві зрозуміти, що насильство – не нормальна річ у стосунках та запропонувати можливість скористатись правовою допомогою.

- створювати умови для підтримки та відновлення такої особи. Соціальний працівник повинен сприяти забезпеченню жертви необхідними послугами, такими як психологічна допомога, медична допомога, правова допомога та інші.

- забезпечувати підтримку та координацію з іншими організаціями та фахівцями, які надають послуги особам, які зазнали насильства [23].

Усі ці аспекти необхідні для того, щоб соціальний працівник міг забезпечити комплексну допомогу особам домашнього насильства та сприяти її відновленню.

Крім того, важливо, щоб соціальні працівники знали, як визначити ризики насильства та як правильно оцінити його. Також необхідно знати, як працювати з жертвами різного віку, статі, культурного та етнічного походження, оскільки кожна група може мати свої особливості та потреби.

На практиці, соціальні працівники зазвичай працюють у команді з іншими фахівцями, такими як психологи, лікарі, адвокати, поліцейські тощо. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексну та ефективну допомогу жертвам насильства.

Згідно положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» викладено перелік повноважень державних органів та інших структур щодо надання допомоги особам, які зазнали домашнього насильства та притягненню зловмисників до відповідальності [21]:

1. Органи опіки та піклування: у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини; стосовно недієдатних осіб та осіб, цивільна дієдатність яких обмежена.
2. Служби у справах дітей.
3. Органи Національної поліції України.
4. Органи управління освітою, заклади та установи системи освіти.
5. Установи і заклади охорони здоров'я.
6. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
7. Центри соціально-психологічної допомоги.
8. Соціальний центр матері та дитини:
9. Інші загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб.
10. Бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я.
11. Центри із надання безоплатної вторинної правової допомоги.

12. Центри правової допомоги – всеукраїнська мережа точок доступу до безоплатної правової допомоги, активного поширення правової інформації та доступу до правових консультацій на рівні територіальних громад [21].

У своєму дослідженні ми проаналізуємо практичний досвід організації соціальної роботи в Україні щодо проблеми домашнього насильства.

В Україні існують різноманітні організації та установи, які займаються питаннями допомоги особам, які зазнали домашнього насильства та організацією соціальної роботи з ними.

Однією з важливих установ в Україні, яка займається допомогою особам домашнього насильства, є національна громадська *організація «Ла Страда-Україна»*, створена у 1998 році. Ця організація надає комплексну допомогу жертвам домашнього насильства, включаючи психологічну та юридичну допомогу, а також притулок для перебування [40].

«Ла Страда-Україна» також займається просвітою населення щодо проблем домашнього насильства та інших форм гендерної дискримінації [40].

У 2020 році Громадською організацією «Ла Страда-Україна» створено *Національно тренерську мережу* (надалі «НТМ») – це добровільне об'єднання тренерів/тренерок, які пройшли відповідне навчання та мають відповідну сертифікацію, розділяють цінності ГО «Ла Страда-Україна» [40].

Мета її – здійснення профілактика торгівлі людьми, гендерного насильства, зокрема домашнього, дискримінації, порушення прав людини, особливо прав жінок та дітей, подолання наслідків військового конфлікту, сприяння розбудові миру тощо [40].

НТМ у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання», Законами України та міжнародними документами ратифікованими Україною у встановленому законом порядку, Статутом Організації, Етичним кодексом НТМ, Положенням. Діяльність НТМ поширюється на всю територію України [40].

Національна тренерська мережа охоплює такі тематики: протидія торгівлі людьми та експлуатації дітей; запобігання гендерному насильству; запобігання та протидія домашньому насильству; запобігання та протидія насильству над дітьми; протидія булінгу; правила безпечної поведінки; гендерна рівність; протидія дискримінації; безпечна робота в мережі Інтернет; діяльність Національної дитячої «гарячої» лінії; критичний аналіз інформації медіапростору; вирішення конфліктів мирним шляхом; навички безконфліктної комунікації [40].

Ще однією підструктурою є *Національна медіаторська мережа* Громадської організації «Ла Страда-Україна» – це добровільне об'єднання медіаторів/медіаторок, які пройшли навчальну програму (не менше 40 академічних годин) та мають відповідну сертифікацію і розділяють цінності ГО «Ла Страда-Україна» [40].

Свою діяльність НММ розпочала з вересня 2015 року, до складу якої входить понад 500 медіаторів та медіаторок з 12 областей України (Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Луганська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Одеська, Київська та м. Київ). Як бачимо, що із Черкаської області теж входять медіатори та медіатори [40].

Національну медіаторську мережу створено задля сприяння вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом, допомоги сторонам конфліктів знайти взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації, розбудові миру та захисту прав людини; протидії насильству, гендерній дискримінації, торгівлі людьми та жорстокому поводженню з дітьми тощо [40].

Склад Національної медіаторської мережі може змінюватися шляхом виключення або поповнення нових членів/членкинь, які відповідають вимогам медіаторів/медіаторок Національної медіаторської мережі. Національною медіаторською мережею було створено 207 Служб порозуміння, до складу яких увійшло 2 935 медіаторів та медіаторок

однолітків (1 058 хлопців та 1877 дівчат), які є здобувачами освіти в закладах середньої, професійно технічної та вищої освіти [40].

Наприклад, фахівчині ГО «Ла Страда-Україна» в партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Міністерством освіти та науки України, Департаментами освіти і науки проводили освітньо-методичні тренінги для тренерів «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти» для педагогинь з базових закладів освіти, які впроваджують концепцію «Безпечні та дружні до дитини школи» [40].

Варто зазначити, що робота тренінгу сприяла формуванню вміння розрізняти форми насильства; вміння аналізувати причини проявів та наслідків насильства, гендерно зумовленого насильства, домашнього насильства, булінгу; формуванню навички ідентифікації постраждалих від насильства, жорсткого поводження, домашньому насильству, булінгу.

Важливим аспектом є те, що під час тренгів було опрацьовано алгоритми реагування, виявлення потреб та перенаправлення дітей, постраждалих від насильства, жорсткого поводження, домашнього насильства, булінгу.

Також в Україні функціонують соціальні служби, що надають допомогу жертвам домашнього насильства, такі як служби соціального захисту населення та центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У цих установах зазвичай працюють соціальні працівники, які надають психологічну та соціальну допомогу особам, які зазнали домашнього насильства та організують їх переселення в притулки.

Однією з важливих установ в Україні, які займаються допомогою особам, які зазнали домашнього насильства, є Кризові центри для жінок. Ці центри знаходяться у багатьох містах України і надають різні види допомоги, включаючи житло, медичну допомогу, психологічну підтримку та правову допомогу [25].

Наприклад, на Черкащині функціонує Кризовий центр «Мережка» за фінансової підтримки Департаменту соціальної політики Черкаської міської

ради, який з 2015 року допомагає жінкам, що перебувають у складних життєвих обставин та постраждалих від сімейного насилля.

Лише за перший квартал 2023 року до кризового центру звернулися 15 жінок та 16 дітей з потребою у тимчасовому проживанні.

Загалом в центрі було надано 4 768 послуг, для осіб, які зазнали домашнього насильства, які знаходяться в кризових ситуаціях та внутрішньо переміщенні особи.

Зокрема, в центрі було отримано такі прослуги:

- 41 жінка отримала послуги без проживання;
- 16 жінок було надано консультацію психолога;
- 2 жінкам надано консультацію юриста;
- 11 жінок отримали соціальний супровід для медичного обстеження;
- 24 особи отримали забезпечення гуманітарною допомогою.

Зазначимо, що до кризового центру «Мережки» приймаються особи за заявою постраждалої із паспортом та медичною довідкою. В окремих випадках, за умови кризової ситуації жінки приймаються без документів.

Проблема насильства все більше привертає увагу громадськості. Так, в Україні щорічно проводиться соціальна акція «16 днів проти насилля», яка проводиться з 25 листопада до 10 грудня для привернення суспільної уваги до проблематики домашнього насильства та торгівлі людьми, а також для активізації діяльності державних установ та громадських об'єднань задля консолідації зусиль щодо захисту прав людини, зокрема, осіб що страждають від домашнього насильства.

У межах соціальної акції в Черкаській облдержадміністрації провели зустріч з представниками медіа, аби привернути увагу до проблеми домашнього насилля. Зокрема, розповіли їй про роботу кризового центру «Мережка», яка надає юридичну, психологічну та соціальну допомогу особам, які зазнали домашнього насильства. Та, найголовніше, надають жінкам та їхнім дітям притулок.

Також особливої уваги привертає той факт, що і фахівці системи безоплатної правової допомоги Черкащини, усвідомлюючи важливість проведення інформаційних та правопросвітницьких заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, щороку активно долучаються до інформаційної кампанії «16 днів проти насильства» та проводять чимало активностей для поширення знань серед населення щодо способів захисту від домашнього насильства та розповідають про систему органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії такому насильству.

Важливо зауважити, що одним з ефективних кроків для покращення поінформованості населення є розміщення зовнішньої соціальної реклами. Наприклад, Золотоніський та Уманський місцеві центри розмістили на вулицях своїх міст сітілайти «Допоможемо зупинити домашнє насильство». А завдяки допомозі партнерів, працівникам Черкаського місцевого центру вдалося розмістити два бігборди на згадану тему в центрі міста Черкаси. Зовнішня реклама інформує громадян про номер телефону гарячої лінії системи безоплатної правової допомоги, зателефонувавши на яку, постраждалі від домашнього насильства можуть отримати безоплатно роз'яснення, консультації, а також безоплатну допомогу юриста або адвоката.

Ще одним з важливих кроків до подолання домашнього насильства є роз'яснення громадянам, як розпізнати домашнє насильство, як діяти у випадку небезпеки та які наслідки можуть мати протиправні дії кривдника згідно з чинним законодавством.

У рамках вже згаданої акції «16 днів проти насильства» фахівчиня Уманського місцевого центру спільно з представниками мобільної бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього або гендерно зумовленого насильства провела вуличну акцію в місті Умані, щодо протидії домашньому насильству. Під час акції проводилось інформування громадян та розповсюдження інформаційних листівок системи БПД щодо ліквідації всіх форм насильства. До заходу також долучилися представники

управління праці та соціального захисту населення, служби у справах дітей та студенти Уманського педагогічного університету ім. Павла Тичини.

У Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок фахівці Черкаського місцевого центру провели вебінар для жінок за сприяння Всеукраїнської благодійної організації «Позитивні жінки» на тему: «Алгоритм дій постраждалої особи від домашнього насильства».

Зокрема, розповіли про практичні поради для особи, яка зазнає домашнього насильства, а саме:

1. Якщо особа зазнає домашнього насильства або існує загроза його вчинення, вона може самостійно вжити певних заходів для захисту, а саме:

- підготувати запасні ключі від помешкання, документи, гроші, речі необхідні для термінового полишення місця проживання у разі небезпеки;
- повідомити про систематичне насильство довіреним особам і знайти тимчасове місце проживання у разі кризової ситуації;
- домовитись із сусідами, друзями чи родичами про виклик поліції у разі криків або заздалегідь узгоджених сигналів;
- переходити під час сварки в приміщення, яке легко покинути;
- уникати присутності в місці сварки зброї, гострих або важких предметів;
- проконсультуватися зі спеціальними службами, на гарячих лініях щодо можливих дій, отримання психологічної та інших видів допомог, зокрема юридичної за номером гарячої лінії системи безоплатної правової допомоги;
- збирати докази домашнього насильства для суду: медичні довідки про тілесні пошкодження, аудіозаписи погроз, смс, банківські виписки про оплату послуг психолога тощо [38].

2. За телефоном “102” можливо викликати спеціальний екіпаж поліції проти насильства «ПОЛІНА», або звичайний екіпаж, який знаходиться найближче. Також можна звернутись безпосередньо до відділку поліції

Працівники поліції мають такі повноваження, у випадку звернення особи, постраждалої від домашнього насильства:

3. Для тривалого захисту від домашнього насильства та налагодження життя після травматичних відносин постраждала особа може звернутись до суду із заявами:

- про видачу щодо кривдника обмежувального припису терміном до 6 місяців (який може містити такі заходи, як заборона перебувати в місці спільного проживання, заборона наближатися на визначену відстань до місць, де постраждала особа живе чи навчається, заборона будь-яким чином контактувати, тощо);

- про розлучення та розподіл майна подружжя;
- про визначення місця проживання дитини разом з одним із батьків та стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини;
- про встановлення порядку користування житлом;
- про стягнення моральної шкоди [38].

Таким чином, Україна має розвинену мережу установ та закладів, які займаються проблемами домашнього насильства. Соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства є важливою та відповідальною роботою, яка вимагає від фахівців певних професійних знань та навичок. Важливо, щоб соціальні працівники були професійними, емпатичними та готовими надавати комплексну допомогу жертвам насильства.

2.2. Рекомендації для успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства

Під час написання нашого дослідження ми провели анонімне опитування жінок, які зазнали домашнього насильства.

Опитування дало змогу з'ясувати інформацію про досвід особи щодо домашнього насильства і як довго вони перебувають у такій ситуації. Це дозволяє оцінити масштаб проблеми і тривалість впливу на особу.

Так, 73% опитуваних вказали, що неодноразово зазнавали домашнього насильства, 27% респондентів вказали, що зазнавали поодиноких випадків домашнього насильства.

Також, під час опитування, було з'ясовано про потреби та проблеми осіб, які зазнавали домашнього насильства, виявлення основних потреб та проблем, з якими стикаються жертви домашнього насильства, таких як фізичне та психологічне благополуччя, фінансова незалежність, житлові умови, юридична підтримка та інші. Це допомагає розуміти, які аспекти потребують найбільшої уваги та підтримки.

Особи, які зазнали домашнього насильства вказали, що найбільшими проблемами було знайти роботу та житло, а також було зазначено, що мали потреби у отриманні психологічної, соціальної, медичної та юридичної допомоги.

Наступним аспектом, яке вдалося виявити під час нашого дослідження, це питання про досвід з підтримки, а саме оцінка того, чи зверталися жертви домашнього насильства за допомогою до соціальних служб або спеціалістів. Це може дати уявлення про доступність та ефективність існуючих програм і ресурсів.

Так, результати опитування засвідчують, майже 73% жінок, які зазнали домашнього насильства, вважають, що соціальні працівники можуть бути корисними для них. Також більшість жінок вважає, що їм потрібно допомогти з виявленням і захистом від насильства, отриманням медичної та юридичної допомоги, а також знайти роботу та житло.

Проте, за результатами опитування, було виявлено, що багато жінок стикалися з проблемами, пов'язаними з недостатнім фінансуванням програм та проектів на підтримку особам, які зазнали домашнього насильства, та недостатньою координацією між різними організаціями та установами.

Інший аспект, який вдалося з'ясувати під час опитування, це бар'єри та перешкоди, а саме, виявлення факторів, які ускладнюють доступ до підтримки, таких як страх, стигма, незнання про наявні ресурси або

недостатні фінансові можливості. Це може допомогти удосконалити і покращити існуючі послуги та програми.

У результаті аналізу даних було виявлено, що більшість учасників опитування вказали про наявність професійних соціальних працівників зі спеціалізованою підготовкою є дуже важливою у покращенні допомоги жертвам домашнього насильства. Також було встановлено, що багато учасників вважають, що інформація про те, як звернутися за допомогою, куди звернутися про допомогу, повинна бути більш доступною та зрозумілою.

Також було з'ясовано питання про потреби в підтримці, а саме: визначення того, яку підтримку та ресурси особи хотіли б отримати в центрі.

Опитування показали, що соціальна робота з жертвами домашнього насильства в Україні потребує покращення, і потрібно зробити більше зусиль для забезпечення належної підтримки та захисту осіб, які зазнали насильства.

Опитування також показало, що соціальні працівники мають бути готовими до співпраці з іншими організаціями та службами, щоб забезпечити повну та ефективну допомогу особам, які зазнали домашнього насильства. Крім того, було виявлено, що важливим є включення жертв домашнього насильства до процесу прийняття рішень та розробки програм допомоги.

Результати опитування підкреслюють важливість підвищення якості та доступності допомоги особам, які зазнали домашнього насильства в Україні. Для досягнення цієї мети потрібно забезпечити належну підготовку соціальних працівників, вдосконалити механізми співпраці між різними службами та організаціями, а також забезпечити доступність та розуміння інформації про те, як звернутися за допомогою.

Таким чином, за результатами нашого дослідження можна зробити висновок, що захист осіб від насильства, профілактика цього негативного явища є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, яке стоїть перед соціальними працівниками, вирішення якого носить міждисциплінарний характер.

Встановлено, що діяльність з припинення насильства повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільноти, співробітники медичної і психологічної служб.

Але, найчастіше зусилля зі створення ефективної системи профілактики та здійснення діяльності щодо припинення цього негативного явища як насильство, надання допомоги особом, які зазнали жорстокого поводження з ними розбиваються через перешкоди, зокрема:

- відомча обмеженість і міжвідомча роз'єднаність, суб'єктивізм у виборі недержавних організацій для співпраці, відсутність єдиних методичних і системних підходів в організації профілактичної роботи;

- ігнорування профілактичної спрямованості в роботі з дітьми і сім'єю; відсутність законодавчих норм і правозастосовної практики щодо захисту і реабілітації жертв, що посилюється правовою неписьменністю і недовірою населення до правоохоронних органів, низькими матеріальними статками, що не дозволяють звертатися за кваліфікованою юридичною допомогою;

- несформованістю у педагогічних, поліцейських, соціальних, медичних працівників навичок спілкування з жертвою, що веде до приховування або замовчування фактів насильства, особливо за відсутності особистої зацікавленості дорослого в покаранні кривдника і реабілітації постраждалого від домашнього насильства;

- відсутність ефективно діючої і доцільно організованої реабілітаційної системи тощо.

Проблема ускладнюється ще й тим, що значна частина постраждалих від насильства – є вихідцями з неблагополучних сімей або так званих «дітей вулиці», в долі яких мало хто зацікавлений. Іноді діти розплачуються власними стражданнями і навіть життям батьківську потребу в самоствердженні, прагненні дорослих влаштувати своє особисте життя, та стають заручниками алкозалежних батьків і постійно роздратованих матерів.

У Законі України (ст. 1) запобігання домашньому насильству визначається як «...система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються...» [31].

Також зазначається, що «...протидія домашньому насильству – це система заходів, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки...» [31].

Для активізації та ефективної профілактичної роботи з протидії домашньому насильству необхідно:

- розроблення і поширення превентивних заходів щодо попередження домашнього насильства з метою охоплення всіх молодих людей;
- професійна підготовка кваліфікованих фахівців, які працюють з дітьми та молоддю за програмами, щодо питань вирішення домашнього насильства;
- посилення захисту і підтримки дітей, які стали свідками насильства або жертвами насильства;
- вивчення масштабів домашнього насильства;
- зміцнення знань про ефективні засоби запобігання домашньому насильству.

Соціальні працівники, які працюють з особами, що зазнали домашнього насильства, зіштовхуються з різними проблемами, які ускладнюють їхню роботу. Деякі з цих проблем включають:

1. Складність встановлення довіри. Особи, які зазнали домашнього насильства зазвичай стикаються з багатьма труднощами, що змушує їх бути пильними та обережними при встановленні довіри до соціального працівника. Часто жертви насильства бояться, що їхній кривдник дізнається про їхній зв'язок з соціальним працівником та погрожує їм небезпекою.

2. Відсутність ефективних правових заходів. Незважаючи на те, що у більшості країн існують закони, які забороняють домашнє насильство, здійснення цих законів може бути вкрай складним. Жертви домашнього насильства можуть стикатися з більшістю викликів, що стосуються доказів, щоб довести своє страждання та отримати належну допомогу.

3. Психологічні труднощі. Соціальні працівники, які працюють з особами, які зазнали домашнього насильства, можуть стикатися з багатьма емоційними викликами. Працюючи з жертвами насильства, соціальні працівники можуть постійно зіштовхуватися з емоційними ситуаціями, які можуть стати стресовими та психологічно виснажливими.

4. Обмежені ресурси та фінансування. Соціальні служби зазвичай мають обмежені ресурси та бюджети, що може ускладнювати їхню здатність надавати належну підтримку жертвам домашнього насильства. Це може означати обмежені можливості для забезпечення жертв безпекою, а також забезпечення їх потреб у житлі, медичній допомозі та інших послугах.

5. Небезпека для безпеки соціальних працівників. Соціальні працівники, які працюють з жертвами домашнього насильства, можуть стати об'єктом насильства з боку кривдника. Кривдники можуть відчувати загрозу своїй владі та контролю над жертвами, і можуть бути налаштовані агресивно проти соціальних працівників, які намагаються допомогти таким особам.

6. Соціальна стигма. Жертви домашнього насильства можуть стикатися з соціальною стигмою, яка може ускладнювати їхнє положення та відчуття

сорому та провинності. Це може ускладнювати співпрацю з соціальними працівниками, які намагаються допомогти жертвам насильства.

7. Несприятливі умови проживання. Жертви домашнього насильства можуть стикатися зі складними умовами проживання, які можуть ускладнювати їхню здатність до самостійного життя після виходу з відносин з кривдником. Соціальні працівники можуть стикатися з браком доступного житла або інших ресурсів, необхідних для того, щоб допомогти особам, які зазнали домашнього насильства.

В цілому, соціальні працівники, які працюють з жертвами домашнього насильства, стикаються з багатьма викликами та труднощами, які вимагають від них спеціальної підготовки та вміння працювати з емоційно вразливими людьми для досягнення успіху в роботі з особами, які зазнали домашнього насильства. Для того, щоб ефективно працювати з жертвами насильства, соціальні працівники повинні мати глибоке розуміння проблем, з якими стикаються жертви та їхні потреби, а також мати навички взаємодії з ними.

На нашу думку, для успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства потрібно враховувати деякі специфічні підходи, які можуть допомогти соціальним працівникам в роботі з жертвами домашнього насильства:

1. Підготовка. Соціальні працівники, які працюють з жертвами домашнього насильства, повинні мати відповідну підготовку та навички для роботи з емоційно вразливими людьми. Це може включати навчання, тренінги та інші форми професійної підготовки.

2. Емпатія. Соціальні працівники повинні проявляти емпатію та розуміння до жертв насильства. Це може допомогти зміцнити взаємодію та зробити їхню роботу більш ефективною.

3. Тактичні навички. Соціальні працівники повинні мати навички взаємодії з насильниками та вміння розробляти плани дій для захисту жертв. Це може допомогти забезпечити безпеку та захист жертв насильства.

4. Мережа підтримки. Соціальні працівники повинні мати мережу підтримки, яка може допомогти їм у роботі з жертвами насильства. Це може включати інші професійні групи, такі як поліція, медичні працівники та інші соціальні служби.

5. Забезпечення безпеки. Соціальні працівники повинні забезпечувати безпеку особам, які зазнали домашнього насильства та себе самим під час виконання своєї роботи. Це може включати планування виходу та інші заходи безпеки.

6. Розуміння культурних особливостей. Соціальні працівники повинні розуміти культурні та етнічні особливості жертв насильства, щоб забезпечити ефективну підтримку та допомогу.

7. Робота з дітьми. Соціальні працівники повинні мати спеціальні навички для роботи з дітьми, які також є жертвами насильства в родині. Вони повинні розуміти, як діти реагують на насильство та як їм можна допомогти.

8. Професійний етикет. Соціальні працівники повинні дотримуватися професійного етикету та вести себе з відповідною повагою та уважністю до жертв насильства.

Отже, робота з особами, які зазнали домашнього насильства може бути важкою та складною, але з відповідним навчанням, навичками та підтримкою соціальні працівники можуть надати жертвам насильства необхідну допомогу та підтримку в їхньому шляху до одужання та відновлення. Для успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства соціальні працівники також повинні знати про можливості доступу до різних послуг та ресурсів, які можуть бути корисні для жертв.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичне узагальнення та вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у розкритті теоретичних аспектів проблеми та здійснення дослідно-експериментальної роботи з визначення особливостей ефективної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість зробити такі висновки:

1. Висвітлено основні поняття дослідження.

Встановлено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність), що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Висвітлено види насильства, а саме: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство.

2. Розкрито зміст соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

З'ясовано, що соціальна робота з особами, які зазнали домашнього насильства, може включат в себе наступні дії: забезпечення безпеки та підтримки осіб; координація зусиль різних служб та фахівців (правоохоронними органами, медичними працівниками, психологами та іншими фахівцями) для забезпечення повного захисту осіб, які зазнали домашнього насильства; розвиток програм та послуг для осіб, які зазнали домашнього насильства; профілактика домашнього насильства, зокрема, розробка та впровадження освітніх програм та каманій, які знайомлять населення про проблему насильства в родинах та надають інформацію про

доступні ресурси та послуги для осіб, які зазнали домашнього насильства; забезпечення доступу до правосуддя.

3. Проаналізовано особливості організації соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства в Україні.

Організація соціальної роботи щодо осіб, які зазнали домашнього насильства в Україні передбачає комплексний підхід до допомоги такої категорії осіб та їх родин, а саме:

- оцінка ситуації та потреб осіб, які зазнали домашнього насильства;
- розробка індивідуального плану допомоги;
- надання безпосередньої допомоги;
- робота з родичами особи, яка зазнала домашнього насильства;
- співпраця з іншими організаціями;
- підтримка зазначених осіб на всіх етапах відновлення.

Усі ці етапи мають на меті забезпечити особі, яка зазнала домашнього насильства всебічну та комплексну допомогу на шляху до повного відновлення та забезпечення безпеки. Оскільки кожна ситуація є різною та унікальною, підхід до допомоги таким особам має бути індивідуальним та гнучким, з орієнтацією на потреби та бажання особи.

4. Здійснено експериментальну роботу з визначення успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Визначено, що для успішної соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства необхідно враховувати такі аспекти:

- Відповідна професійна підготовка соціальних працівників та спеціальні навички для роботи з емоційно вразливими людьми.
- Здатність соціальних працівників проявляти емпатію та розуміння проблеми осіб, які зазнали насильства.
- Наявність у соціальних працівників навичок взаємодії з кривдниками та уміння розробляти плани дій для захисту осіб, які стали жертвами домашнього насильства.

- Вміння соціальних працівників ефективно взаємодіяти з іншими професійними групами, такими як поліція, медичні працівники та іншими працівниками соціальних служб.

- Соціальні працівники повинні вміти забезпечити безпеку особам, які зазнали домашнього насильства та себе самих під час виконання своєї роботи. Це може включати планування виходу та інші заходи безпеки.

- Соціальні працівники повинні розуміти культурні та етнічні особливості осіб, які зазнали домашнього насильства, щоб забезпечити ефективну підтримку та допомогу.

- Соціальні працівники повинні мати спеціальні навички для роботи з дітьми, які також є жертвами насильства в родині.

- Соціальні працівники повинні дотримуватися професійного етикету та вести себе з відповідною повагою та уважністю до осіб, які зазнали насильства.

Подальшими науковими розвідками стануть дослідження специфіки організації діяльності державних та недержавних установ щодо допомоги особам, які зазнали насильства в сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюкнер М. Насильство в сім'ї: локальні дії – міжнародна проблема. *Журнал досліджень соціальної політики*. 2011. С. 42.
2. Виявлення, попередження і розгляд насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. мат. для прац. освіти / авт. кол. : С.О. Буров, І.М. Дубініна, Ю.В. Онишко та ін. Київ : КАЛИТА, 2007. 36 с.
3. Грабська І. А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. *Практична психологія та соціальна робота*. № 9. 1998.
4. Джиліген Джеймс. Запобігання насильству. Київ: Сфера, 2004. 271 с.
5. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми: навч. посібник / За ред. О.М. Бандурки. Харків: Видавництво НУВС. 2001. 244 с.
6. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Блага А.Б., Журавель Т.В., Заброта Д.Г., Мілорадова Н.Е.; за ред. Г.О. Христової. К. : «Обнова», 2013. 154.
7. Добробут і безпека жінок: дослідження насильства над жінками в Україні проведено під керівництвом ОБСЄ. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf (дата звернення 23. 03. 2021).
8. Допомога жінкам, які потерпіли від торгівлі людьми: Інформ. – метод. посіб. для тренінгових занять в групі та індивідуальної самопідготовки спеціалістів соціальних служб молоді м. Києва. К.: Жіночий Консорціум України, 2003. 46 с.
9. Дубровська Є.В. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали сексуального насильства : посібн. до навч. відео-курсу. К. : ВГО «Жіночий консорціум України», 2005. 44 с.
10. Екстремальні ситуації в житті жінки: З досвіду роботи телефонних консультантів / За заг. ред. Л.О. Савчука. Луцьк: ВОЦССМ, 2001. 30 с. 20.

11. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін. : К. : Академвидав, 2013. С. 197–209.

12. Законодавство, яке тебе захищає (Випускникові школи-інтернату для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування) / Авт. кол. Л.С.Волинець, Т.В.Говорун, І.В.Пєша та інші. К.: УІСД, 2000. 78 с.

13. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навчально-методичний посібник / за. ред. К. Б. Левченко. Київ : ФОП Нічога С.О., 2020. 196 с.

14. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: метод. реком. для соц. працівників. Київ: ДЦССМ, 2004. 192 с.

15. Збірник законодавчих та нормативних актів з питань соціального та правового захисту / Упор. З. П. Кияниця, М.О.Смирнова, Л. Г.Дюжаєва та ін. К., 2002. 171с.

16. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / авт. кол. : В.О. Брижик, Т.В. Журавель, О.О. Кочемировська та ін. ; за ред. Т.В. Журавель, Г.О. Христової. Київ : ТОВ «К.І.С.», 2010. 238 с.

17. Конвенція Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція) / Секретаріат Комітету з рівних прав і недопущення дискримінації ; Парламентська Асамблея Ради Європи. Оновлена редакція, жовтень 2013. Київ : ТОВ «К.І.С.», 2014. 108 с.

18. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовт. 2018 р. № 728-р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>. 3. Запобігання домашнього насильства: навчальний посібник для

консультантів «Гарячих ліній» / О. А. Калашник, О. В. Краснова, А. О. Кривуляк, І. А. Сотніченко. Київ, 2016. 90 с.

19. Кочемировська О. Можливості виявлення та попередження насильства в сім'ї: основні поняття : посібник для соціальних працівників. Харків : НТМТ, 2008. 44 с.

20. Максимова Н. Ю. Конфліктна сім'я потребує допомоги: про психологічні аспекти попередження насильства в таких сім'ях. Практична психологія та соціальна педагогіка. 2004. № 7.

21. Методичні матеріали для працівників освіти, спрямовані на покращення алгоритму виявлення випадків насильства щодо дітей / [Буров С., Онишко Ю., Смилова Л., Ясиновська М.]. К. ВГЦ «Волонтер», 2007. 56 с.

22. Методичні рекомендації «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в загальноосвітньому навчальному закладі» (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 17.10.2016 № 21/12-Г-769) / авт. : О.Д. Соловійова, Є.В. Дубровська ; упор. : М.Е. Ясеновська. Київ, 2016. 80 с.

23. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. Запоріжжя, 2016. С.34-35.

24. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброра Д.Г., Басиста І.В.. Київ, 2010. 172 с.

25. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанто. МБФ «Альянс громадського здоров'я». Київ, 2017. 35с.

26. Організація роботи підрозділів ОВС, що здійснюють профілактичну роботу серед дітей, у сфері протидії жорсткому поведженню з дітьми та

насильству в сім'ї: методичний посібник/ Авт. кол.: Гришко А.А., Журавель Т.В., Кочемировська О.О., Лазаренко О.О., Сергеева К.В.; за ред. Т.В.Журавель, О.О.Кочемировської. К.: Обнова, 2013. 72 с.

27. Пінейру Паулу Сержіу. Доповідь про насильство щодо дітей у світі : дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей. Київ : Перфект Стайл. 363 с.

28. Попередження насильства над дітьми : інформ.-метод. матер. та аналіз норм.- прав. бази. / [Грицевич О. В., Лозован О. М., Онишко Ю.В.] ; за ред. Журавель Т.В. К. : КАЛИТА, 2007. 224 с.

29. Попередження, виявлення, і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : методичний посібник для освітян / авт. кол. : Т.В. Журавель, О.О. Кочемировська, М.Е. Ясеновська ; за загал. ред. О.В. Безпалько. Київ : ТОВ «К.І.С», 2010. 242 с.

30. Попереждення домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній» / Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. Київ, 2016. 90 с.

31. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07. 12. 2017. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 10.03.2021).

32. Протидія торгівлі людьми: Інформаційно–аналітичний збірник / Під ред. С.Нетецького; Громадські ініціативи у запобіганні домашньому насильству та торгівлі людьми. К., 2002. 100 с.

33. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : методичний посібник / автори-упоряд. : Т.В. Вовчок, Н.П. Степура, І.С. Даниленко та ін. ; за заг. ред. Т.П. Цюман. Київ : ВПЦ «Експрес», 2009. 328 с.

34. Савчук О. М. Стратегії роботи зі спів залежними жінками, які зазнають насильства в сім'ї. Практична психологія та соціальна робота. № 4. 2003.

35. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. Київ, 2013. 246 с.

36. Соціальна педагогіка: навч. посібник / За заг. ред. О.В.Безпалько; Авт.-кол. О.В.Безпалько, І.Д.Зверєва, Т.Г.Веретенко та ін. К.: Академвидав, 2013. 312 с.

37. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / авт.-кол. : О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, Т.Г. Веретенко та ін. ; за заг. ред. О.В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. С. 197–209.

38. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред С. Павлиш. К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.

39. Стромило А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромило, С. А. Мукомел. Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. 2010. № 121. С. 140-143.

40. Як реагувати на випадки насильства в сім'ї. Для адвокатів, юристів та фахівців центрів/бюро безоплатної правової допомоги // ГО «Ла Страда-Україна», Київський регіональний центр безоплатної правової допомоги, Програма Агенства США з міжнародного розвитку (USAID). Київ, 2015, 24 с.

ДОДАТКИ

Анкета для осіб, які зазнали домашнього насильства

1. Чи маєте ви досвід з домашнім насильством?
2. Чи були ви коли-небудь в контактi зi службами соціальної роботи, спеціалістами по питаннях насильства в сім'ї?
3. Які основні потреби та проблеми ви відчуваєте після зазнаного насильства?
4. Чи знаєте ви про існуючі програми підтримки для жертв домашнього насильства?
5. Які бар'єри або перешкоди ви зустріли при намаганні отримати допомогу чи підтримку?
6. Які були ваші позитивні досвіди або успіхи в подоланні насильства?
7. Чи були ви залучені до роботи з соціальними працівниками, юристами або іншими професіоналами, спеціалізованими на домашньому насильстві?
8. Які ресурси та підтримку ви б хотіли отримати від соціальних працівників або інших організацій?
9. Чи бажаєте ви ділитися своїм досвідом з іншими жертвами насильства з метою підтримки та усвідомлення проблеми?